

CÂTEVA MATERIALE DIN PERIOADA LA TÈNE TÂRZIE DE LA SIGHIȘOARA – DEALUL VIILOR ȘI RELEVANȚA LOR MICROREGIONALĂ

Daniel SPÂNU

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: hazdrik@yahoo.com

Keywords: Late La Tène, Transylvania, small settlement, pottery, comb

Abstract: Some pottery fragments and a comb represent the few indices for a small late La Tène (“dacian”) settlement discovered in the site Dealul Viilor, near Sighișoara (Mureș County, Romania). Most likely, the artefacts date back to the first century B.C. Although extremely modest, this settlement integrates into a very complex archaeological landscape dominated by the oppidum from Sighișoara “Wietenberg”.

Cuvinte-cheie: La Tène târziu, Transilvania, așezare mică, ceramică, pieptene

Rezumat: Câteva fragmente ceramice și un pieptene din os reprezintă cele câteva indicii ale unei mici așezări din perioada târzie a La Tène-ului identificată în situl „Dealul Viilor”, lângă Sighișoara (jud. Mureș). Foarte probabil, materialele descoperite datează din secolul I a.Chr. Deși modestă, această așezare se integrează într-o microregiune dominată de așezarea-oppidum de la Sighișoara-Wietenberg.

MATERIALELE LA TÈNE: CONTEXTUL, DATAREA ȘI SEMNIFICAȚIA LOR

Săpăturile din punctul „Necropolă” al sitului *Dealul Viilor* de la Sighișoara (începute în anul 1987, continuate în prezent; Fig. 1–2) au condus la descoperirea câtorva materiale aparținând perioadei târzii a La Tène-ului, respectiv culturii „dacice”. Prin cantitatea lor extrem de

restrânsă, aceste materiale „dacice” (Fig. 3–4) ilustrează cea mai modestă dintre prezențele culturale repertoriare până acum în *Dealul Viilor*, un sit cunoscut în literatura de specialitate mai ales pentru vestigiile din epoca migrațiilor și din secolele al XII–XIII¹. Deși precară, prezența dacică în *Dealul Viilor* nu trebuie pierdută din vedere, deoarece are o importanță cel puțin micro-regională.

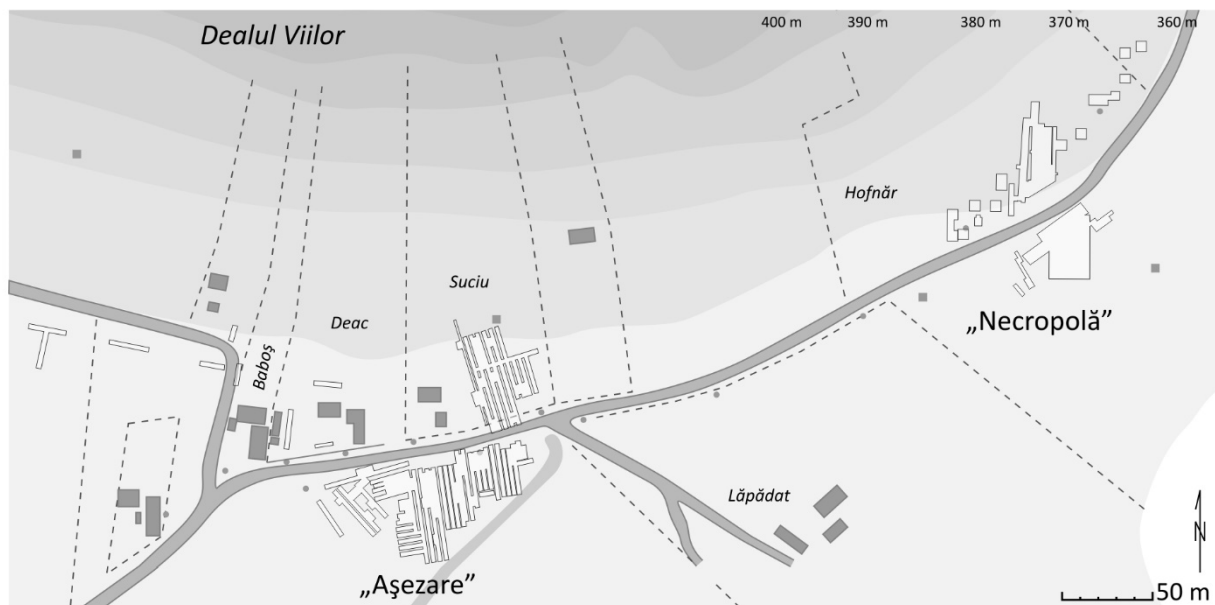

Figura 1. Planul săpăturilor de la Sighișoara „Dealul Viilor”.

¹ Harhoiu, Baltag 2006; 2007; Harhoiu, Ioniță 2008; Spănu, Gáll 2016.

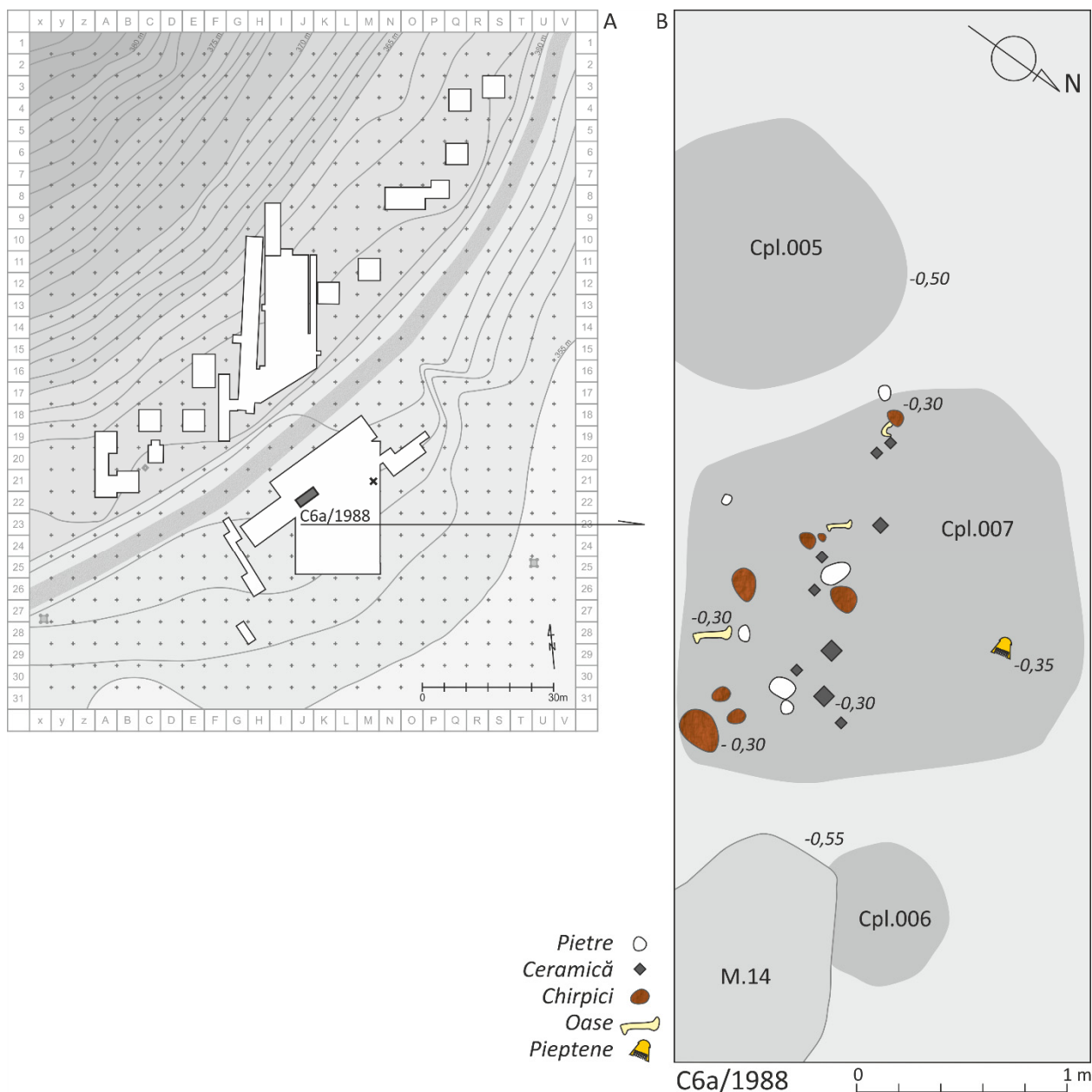

Figura 2. A. Amplasamentul descoperirilor cu materiale La Tène târziu în planul săpăturilor din punctul „Necropolă”. B. Planul secțiunii C6a/1988.

Cele dintâi materiale de epocă La Tène au fost descoperite în 1987 în stratul de cultură, ca materiale izolate, și constau din două fragmente din pastă grafitată, provenind foarte probabil de la siturile cu striuri verticale (Fig. 3/4–5). Săpăturile din suprafața C6a/1988 (Fig. 2/A) au condus la identificarea unei aglomerări de fragmente ceramice, oase de animale (nedeterminate) și chirpici (groapa nr. 007/1988), aflate la adâncimi cuprinse între -0,30 și -0,40 m (Fig. 2/B). Aceste materiale zăceau într-o zonă cu pământ brun-închis, cu contur neregulat, cu dimensiunile de 2/1,60 m, diferită de solul steril brun-deschis – probabil umplutura unei gropi de locuință. Câțiva centimetri mai jos, umplutura brună nu a mai fost observată. Nu s-au remarcat resturi de podea, dar în umplutură au fost sesizate câteva fragmente de chirpici și

2–3 oase de animale. Din inventarul acestui complex mai fac parte un fragment de buză de fructieră lucrată la roată (Fig. 3/2), trei fragmente de picior de fructieră lucrată cu mâna (Fig. 3/1; 4/6–7), un fragment de cățuie (Fig. 4/3), un fragment de oală-borcan cu apucători, ornamentată cu crestături (Fig. 4/4), un fragment de fund de oală-borcan (Fig. 4/5), un fragment de buză a unui castron lucrat la roată (Fig. 4/2), un fragment din buza unei căni (Fig. 4/1), precum și un pieptene de os (Fig. 3/1).

În stratul de cultură al sitului, independent de alte complexe, au mai fost descoperite izolat: un fragment de oală-borcan cu apucători, ornamentată cu incizii realizate cu degetul (Fig. 3/7), și o buză de castron din pastă cenușie (Fig. 3/6). Apartenența la epoca preromană a celui din urmă fragment este incertă.

Foarte probabil, complexul identificat în 1988 reprezintă resturile unei locuințe de suprafață, alcătuită în mod cât se poate de rudimentar. Relativa complexitate a repertoriului ceramic din complexul 007/1988, în ciuda numărului restrâns de piese, pledează pentru presupunerea existenței unei mici gospodării (familiale). Materialele descoperite în 1987 și 1993 sugerează posibilitatea amenajării altor locuințe „dacice” similare, deranjate și distruse însă de activitățile antropice ulterioare.

În ruptura de la baza pereților piciorului de fructieră, mai bine păstrat (fig. 3/1), se pot distinge urmele unor orificii de reparare. În mod evident, utilizarea recipientului a cunoscut o primă fază de folosire a vasului întreg, urmată de faza refolosirii recipientului după reparare. Acest aspect ar putea indica un caracter relativ mai îndelungat al prezenței umane în faza târzie a La Tène-ului la poalele Dealului Viilor. Foarte probabil, locuirea de aici a fost mai îndelungată decât durata unui singur sezon.

Publicat de C. Beldiman, apoi de Anca Ganciu², pieptenele din os de la Dealul Viilor (Fig. 3/3) prezintă un mâner semicircular care diferă de mânerul trapezoidal ale celorlalți piepteni de epocă La Tène din România. Această deosebire a determinat-o pe A. Ganciu să considere piesa de la Dealul Viilor ca o variantă separată (tipul II, varianta b)³. Mânere semicirculare prezintă unii piepteni de os din regiunile central-europene (de exemplu, la Stradonice)⁴. Astfel, se poate considera că exemplarul de la Sighișoara – Dealul Viilor ar putea reflecta o influență central-europeană („celtică”) care s-a materializat numai în Transilvania, nu și în spațiul extracarpatic.

Rară în secolul al II-lea a.Chr.⁵, ceașca „dacică” (sau cățuia) este frecventă în contexte din secolul I a.Chr. și rămâne în uz până secolul al III-lea p.Chr. (atât în Dacia romană, cât și în regiunile învecinate). Relevanța etnică a cățuilor, precum și a oalelor-borcan cu brâie și apucători a fost mult exagerată în literatura românească⁶. Totuși, cele două forme sunt nelipsite în așezările locale (secolele I a.Chr. – I p.Chr.), astfel că pot fi considerate ca specifice mediului cultural al Daciei preromane⁷. Încadrarea în La Tène-ul târziu a fragmentului de cățuie și a fragmentelor provenind de la oale-borcan descoperite la Dealul Viilor este cât se poate de plauzibilă, mai ales din perspectiva celorlalte materiale asociate lor.

O încadrare cronologică mai restrânsă decât ceașca dacică o prezintă fructierele. Potrivit lui I. H. Crișan,

fructierele (castroane cu buza lată sau îngustă și picior înalt) lucrate cu mâna, datate încă din secolele III–II, le-ar fi premers cronologic pe cele lucrate la roată, considerate specifice secolelor I a.Chr. – I p.Chr. Argumentele sale pentru o datare timpurie a fructierelor lucrate cu mâna rămân, însă, incerte și inconsistente, fapt recunoscut parțial de autor însuși⁸. De asemenea, exemplarele percepute de E. Moscalu ca „fructiere” (de fapt, castroane cu un picior *mai* înalt), restrânse numeric și cu o datare insuficient argumentată⁹, nu prezintă buzele late, atât de specifice fructierelor din Dacia preromană.

În împrejurimile Sighișoarei, atât în așezarea de pe *Wietenberg*, cât și la Albești – *Sub Cetățea* au fost identificate atât fructiere lucrate cu mâna, cât și fructiere lucrate la roată. Este și cazul materialelor din Dealul Viilor. Atât la *Wietenberg*, cât și la Albești lipsesc deocamdată elemente de datare anterioare secolului I a.Chr. și ulterioare începutului/mijlocului secolului I p.Chr. Spectrul de fibule reunește fibule cu noduri și fibule-linguriță, fibule de schemă La Tène târziu¹⁰, precum și o fibulă imperială timpurie de tip Alésia la Albești – *Sub Cetățea*¹¹. Forme anterioare fibulelor cu noduri, precum și fibule din faza B2 a epocii imperiale (ulterioare fibulelor Alésia) sunt absente. Atât piciorul de fructieră lucrată cu mâna, cât și buza cenușie de fructieră lucrată la roată de la Dealul Viilor trebuie integrate în contextul regional de producție al fructierelor din zona Sighișoarei. Durata acestui proces de producție nu a depășit intervalul cuprins între începutul secolului I a.Chr. și începutul/mijlocul secolului următor.

Apariție izolată în faza timpurie a La Tène-ului¹², ceramica grafitată a devenit frecventă în așezările de tip *oppidum* central-europene din La Tène-ul mijlociu și târziu¹³. În Dacia preromană, ceramica grafitată își face apariția în faza mijlocie a La Tène-ului, preponderent în regiunile intracarpatiche, și se regăsește și în contexte datate în secolul I a.Chr. Descoperirile din Dacia se situează la periferia rețelelor de distribuție a grafitului pentru ceramică, originar din regiunile Boemiei¹⁴. Foarte probabil, declinul civilizației oppidane la mijlocul secolului I a.Chr.¹⁵, cuceririle romane din epoca augusteică și pătrunderea grupelor germanice în Boemia și Moravia au prejudiciat grav comerțul cu grafit și au determinat abandonarea producerii ceramicii grafitate. Din această perspectivă, cele mai târzii mostre de ceramică grafitată din Dacia preromană nu pot fi datate ulterior sfârșitului secolului I a.Chr.

² Beldiman 1990, p. 112, nr. 2, fig. 2; Ganciu 2001–2002, p. 63–64, 81, nr. 27, fig. 8/1.

³ Ganciu 2001–2002, p. 63.

⁴ Ganciu 2001–2002, p. 62, fig. 6/3.

⁵ Boroneanț, Davidescu 1968.

⁶ Moscalu 1983, p. 136.

⁷ Crișan 1955, p. 136–137 (repertoriere și cartare: p. 138–148, pl. IV); Moscalu 1983, p. 195.

⁸ Crișan 1969, p. 169.

⁹ Moscalu 1983, p. 98, pl. LXVI/5, 7, 9, 14, 16, 19.

¹⁰ Spânu 2012, p. 142–144 (pentru date), p. 242–243, cat. nr. 105, pl. 132/2–5.

¹¹ Spânu 2014, p. 11, nr. 3, 13 (datate și literatura analogilor).

¹² Bujna, Romsauer 1983; Gáti 2014, p. 122.

¹³ Waldhauser 1992; Venclová *et alii* 2013, p. 86.

¹⁴ Rustoiu 1993, p. 141.

¹⁵ Rieckhoff 2007.

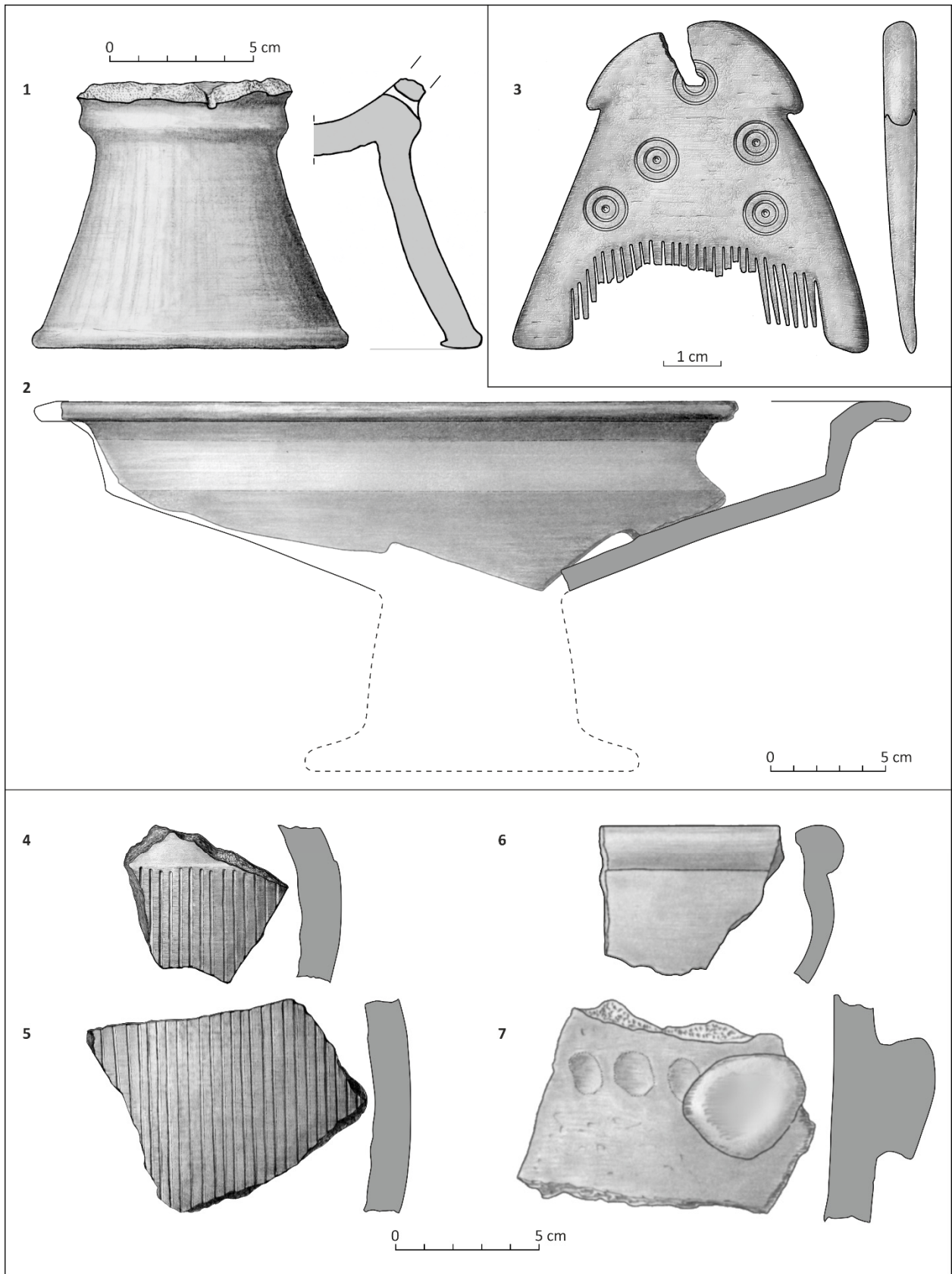

Figura 3. Materiale ceramice (1–2, 4–7) și de os (3). 1–2 și 3: din complexul 7/1988; 4–7: materiale descoperite izolat (în strat).

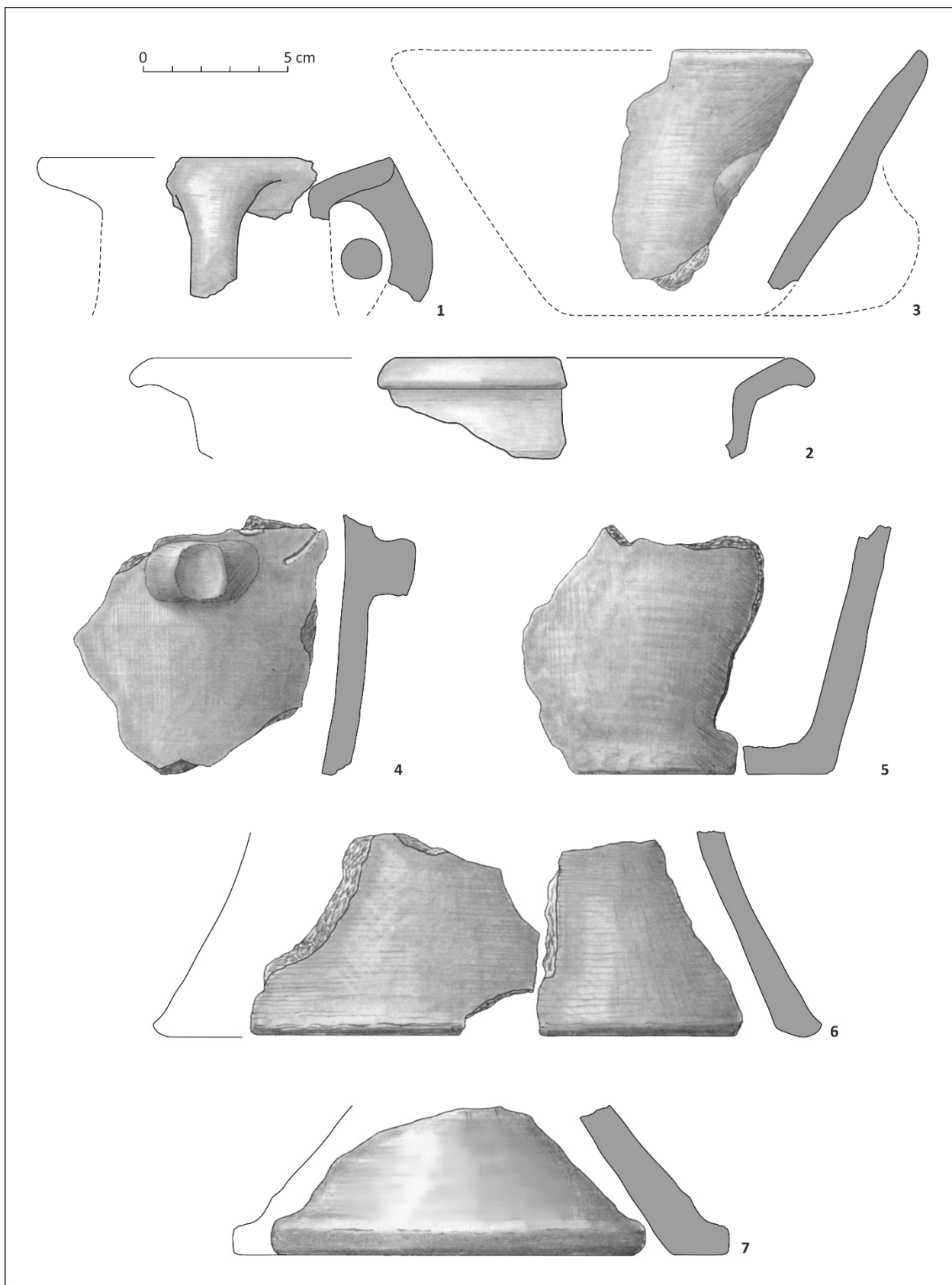

Figura 4. Materiale ceramice din complexul 7/1988.

ÎNCADRARE MICROZONALĂ

Prezența acestor materiale la poalele *Dealului Viilor* permite integrarea acestui punct în peisajul arheologic al epocii târzii La Tène din zona Sighișoarei (Fig. 5–6). În epocă preromană, microzona Sighișoara a fost dominată de așezarea-*oppidum* de pe *Dealul Wietenberg*. Situată pe un promontoriu care străjuiește cursul Târnavei Mari, această așezare este înconjurată pe o rază de cca 15 km de o serie de descoperiri de epocă târzie La Tène cu un caracter variat. La sud și respectiv la nord de așezare, și anume la Șaeș și la Hetiur, au fost descoperite întâmplător tezaure cu inventarul structurat ca garnituri individuale formate din piese de port și din podoabe din argint. Tot de la Hetiur provine și o brățară spiralică de argint, descoperită izolat¹⁶. Într-un punct neprecizat de pe teritoriul satului Albești (poate chiar în vatra satului?),

este localizat un mic tezaur de denari republicani¹⁷ (Fig. 5/1A). Practici rituale de manipulare a resturilor umane neincinerate sunt semnalate la Albești – *Sub Cetățea* (terasa A)¹⁸, la Sighișoara – *Valea Dracului*¹⁹, precum și în vecinătatea incintei de pe *Dealul Wietenberg* (Fig. 5). Tot la Albești – *Sub Cetățea*, pe terasele terasele A și B, precum și la Sighișoara – *Valea Dracului* au mai fost identificate și câteva locuințe de epocă La Tène târziu²⁰. Foarte probabil, atât în aceste situri, cât și la poalele *Dealului Viilor*, în perioada târzie a La Tène-ului au existat câteva așezări de dimensiuni modeste, satelite ale așezării-*oppidum* de pe *Wietenberg* (Fig. 5). Se poate considera că aceste locuiri, alături de practicile depoziționale și cele funerare (mai precis post funerare), oglindesc complexitatea manifestărilor culturale ale unei comunități teritoriale dintr-o microzonă a Daciei preromane.

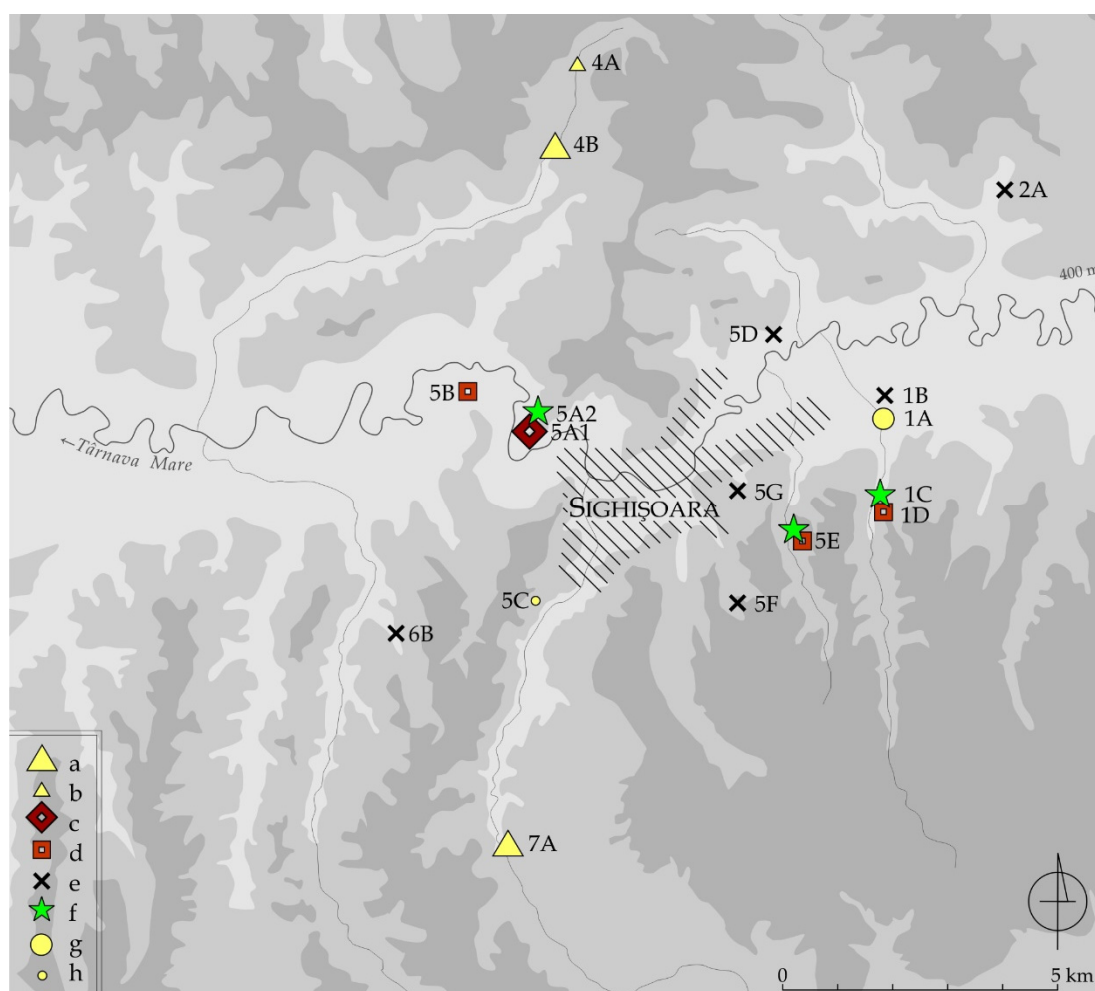

Figura 5. Siturile cu descoperiri târzii La Tène din împrejurimile Sighișoarei. **Legenda:** a – tezaure cu piese de port și podoabă din argint; b – piese de port izolate din argint; c – așezare-*oppidum*; d – așezare secundară; e: materiale izolate târzii La Tène (context incert); f – gropi cu resturi de oseminte umane în umplutură; g – tezaur monetar; h – monedă izolată. Pentru cifrele urmate de majusculă din hartă, v. anexa 2.

¹⁶ Spănu 2012, 227, nr. 59A, pl. 61.

¹⁷ Chițescu 1981, p. 93, nr. 1.

¹⁸ Baltag, Amlacher 1987–1988, p. 99, nr. 2.a; Baltag 2000, p. 206; Spănu 2014, p. 108–110, fig. 3.

¹⁹ Andrițoiu, Rustoiu 1997, p. 75 și informații suplimentare I. Pascu, iulie 1996.

²⁰ Andrițoiu, Rustoiu 1997, 75; Spănu 2014, p. 110–114, fig. 4–5; informații suplimentare I. Pascu și G. Baltag.

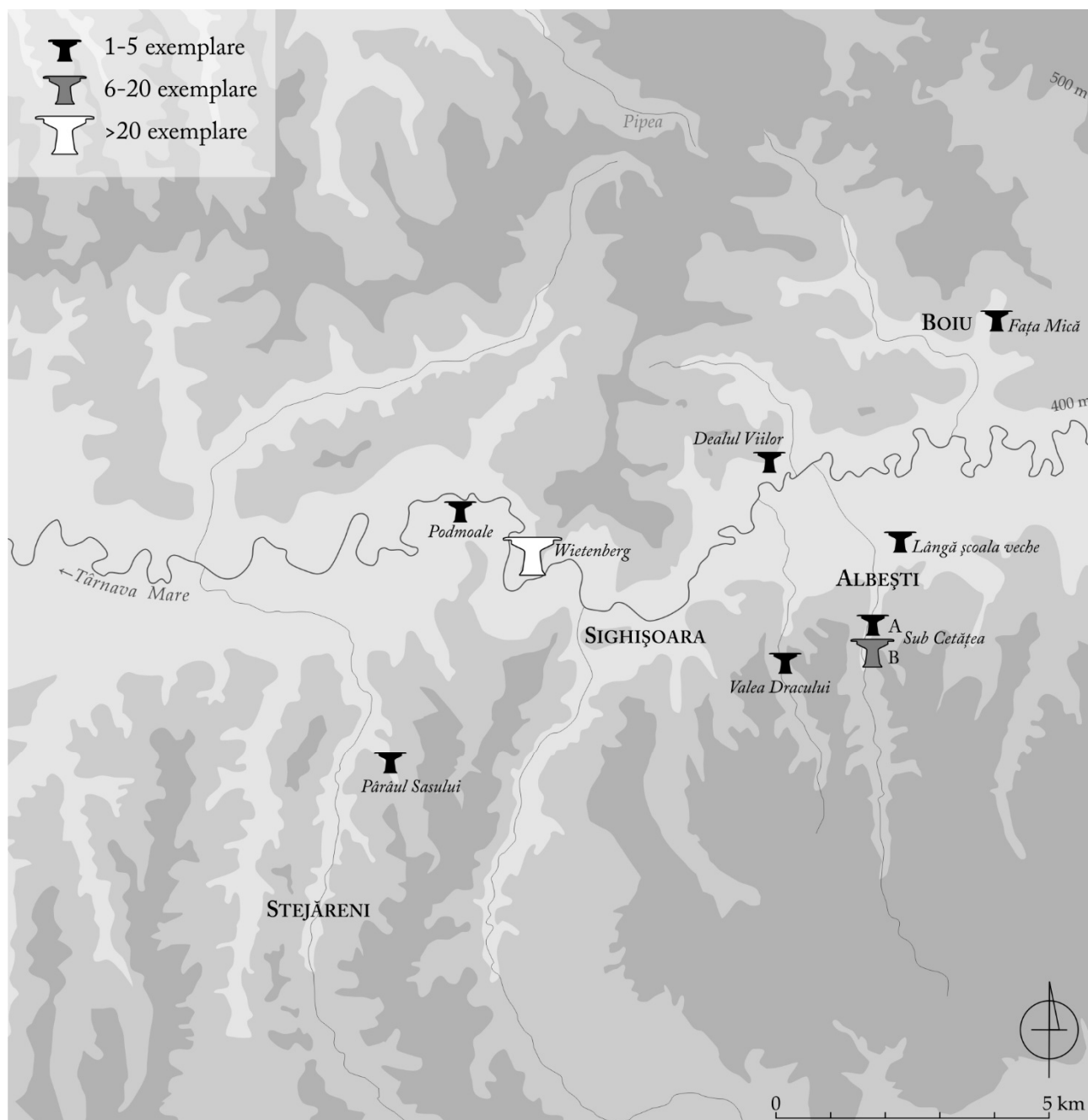

Figura 6. Siturile cu fructiere din vecinătatea Sighișoarei. Legenda: a – 2–5 fructiere întregi și/sau fragmentare; b – 6–20 întregi și/sau fragmentare; c – peste 30 de fructiere întregi și/sau fragmentare.

Fructierele întregi sau fragmentare constituie elementul cultural comun al majorității siturilor cu vestigii La Tène târziu din împrejurimile Sighișoarei și îngăduie sincronizarea lor relativă (Fig. 6). Numeroase fructiere întregi sau fragmente au fost descoperite prin săpăturile sistematice efectuate de-a lungul timpului în micul *oppidum* de pe Dealul Wietenberg. Aceste piese nu au fost introduse în literatură prin descrieri tehnice detaliate și prin reproduceri uniforme sub aspect grafic, iar numărul

lor precis este dificil de precizat. Totuși, numărul fructierelor întregi sau fragmentare, ilustrate în literatură²¹, depășește cifra 30. Cu alte cuvinte, în stadiul actual al cercetării, centrul de la Wietenberg deține întâietatea cantitativă microzonală sub aspectul numărului de fructiere. Locuirile La Tène de pe terasele A și B de la Albești – Sub Cetățea sunt monostratificate și nu au avut caracteristicile, complexitatea și amploarea locuirii unui mic *oppidum*, precum cel de pe Wietenberg.

²¹ Crișan 1968, p. 57, fig. 54; Crișan 1969, p. 167, pl. XLVIII/4–5, XLIX/3–4, LI/12–20, LII/12–14, 17–22 ș.a.; Horedt, Seraphin 1971, p. 67–68,

fig. 50/1–4, 51/1–3, 53/2–4; Andrițoiu, Rustoiu 1997, 86–87, fig. 81/6, 85/3–4, 6, 89/2, 92/9, 99/3.

Totuși, numărul fragmentelor de fructiere descoperite aici nu este modest (16 exemplare): pe lângă cele 7 fragmente de fructiere identificate pe terasa A²², trebuie adăugate alte 9 exemplare inedite descoperite în locuințele sau în stratul de cultură al terasei B²³. Alte fructiere fragmentare au mai fost semnalate fie la est de Sighișoara, la Albești – *Lângă Școala Veche* (unde sunt semnalate 8 fragmente)²⁴, la Boiu – *Fața Mică*²⁵ și la Sighișoara – *Valea Dracului*²⁶, fie la vest de Sighișoara, la *Podmoale* (în stratul de cultură preroman aflat sub vestigiile așezării romane)²⁷ și la Stejăreni – *Pârâul Sasului*²⁸.

Fragmentele de fructiere de la *Dealul Viilor* trebuie integrate în acest peisaj arheologic microzonal, dominat de centrul de pe *Wietenberg*, fie și numai din perspectiva numărului deloc ne semnificativ de fructiere descoperite aici.

ÎNCHEIERE

Materialele din perioada La Tène târziu descoperite la poalele *Dealului Viilor*, deși modeste cantitativ, atestă existența unei locuiri restrânse. Această locuire se integrează în peisajul arheologic microzonal complex și variază din împrejurimile așezării-*oppidum* de pe *Wietenberg*, lângă Sighișoara. Sub aspect cronologic, materialele descoperite se încadrează cel mai probabil în cursul secolului I a.Chr. Argumente consistente pentru o datare mai precisă a prezenței umane „dacice” la poalele *Dealului Viilor* lipsesc în stadiul actual al cercetării.

ANEXA 1. DESCRIEREA MATERIALELOR TÂRZII LA TÈNE

I. Materialele din complexul 007/C-6/1988

1. Pieptene dintr-o singură placă din os, de formă trapezoidală, cu mâner semicircular și 27 de dinți, majoritatea parțial ruți și pierduți; lățime: 6,9 cm; înălțime: 6,3 cm; grosimea maximă a plăcii: 0,6 cm; fisurat, un fragment din mâner lipsă; ornamente realizate cu compasul (Fig. 3/3).

2. Fragment de buză și pântec de fructieră din pastă cenușie fină lucrată la roată; suprafețele atent netezite, la exterior lustruite; buza fațetată și ușor răsfântă în jos; pântec carenat; piciorul lipsă; diametrul maxim al buzei reconstituit: 37,2 cm; înălțimea fragmentului păstrat: 8 cm; grosimea fragmentului variază între 0,8 și 1,2 cm (Fig. 3/2).

3. Picior tronconic de fructieră lucrată cu mâna, din pastă brun-cenușie cu unele zone brun-roșcate; miez brun-cenușiu închis cu pietricele; suprafețele exterioare lustruite cu mâna; în ruptură se disting urmele a două orificii destinate reparării recipientului; diametrul maxim al bazei: 11 cm; înălțimea fragmentului păstrat: 9,5 cm; grosimea peretelui piciorului: 1 cm (Fig. 3/1).

4. Fragment de la buza cu toartă a unei căni cenușii lucrate la roată rapidă din pastă brun-cenușie; suprafețele atent netezite; buză plată puternic evazată; diametrul reconstituit al buzei: 12,5 cm; înălțimea fragmentului păstrat: 5 cm; grosimea toartei: 1,3 cm (toarta rotundă în secțiune) (Fig. 4/1).

5. Fragment de buză de castron lucrat la roată rapidă, din pastă brun-cenușie fină, cu pântec ușor carenat; buza evazată, extremitatea ei

răsfântă în jos; diametrul reconstituit: 24 cm; înălțimea fragmentului păstrat: 3,6 cm; grosimea fragmentului: 0,9/0,6 cm (Fig. 4/2).

6. Fragment de perete de ceașcă („cătuie”) cu începutul unei apucături masive, pierdute, din pastă brun-cenușie cu urme de ardere secundară pe buză și la interior; nisip și pietricele în miez; suprafețele exterioare netezite foarte sumar; diametrul reconstituit al buzei: 18,8 cm; înălțimea fragmentului păstrat: 8,5 cm; grosimea peretelui: 0,7/1 cm (Fig. 4/3).

7. Fragment de pântec de oală-borcan cu apucătoare lucrată cu mâna din pastă brună grosieră, cu nisip și pietricele în miez; apucătoare tronconică cu o impresiune realizată cu degetul; în partea superioară a fragmentului: două incizii liniare oblice; diametrul maxim reconstituit al pântecului: 22 cm; înălțimea fragmentului păstrat: 9,7 cm; grosimea peretelui: 1 cm; grosimea peretelui cu apucătoare: 2,6 cm (Fig. 4/4).

8. Fragment de fund de oală-borcan lucrată cu mâna din pastă brună grosieră, cu nisip și pietricele în miez; diametrul reconstituit al buzei: 16,5 cm; înălțimea fragmentului păstrat: 8,7 cm; grosimea peretelui: 1 cm (Fig. 4/5).

9. Fragment de picior tronconic de fructieră lucrată cu mâna, din pastă brun-cenușie închisă, cu nisip și mici pietricele; suprafețele exterioare netezite; diametrul reconstituit al bazei: 23,4 cm; înălțimea fragmentului păstrat: 7 cm; grosimea peretelui: 1,3/0,8 cm (Fig. 4/6).

10. Fragment de picior tronconic de fructieră lucrată cu mâna, din pastă brun-cenușie închisă, cu nisip și mici pietricele; suprafețele exterioare netezite; diametrul reconstituit al bazei: 17,2 cm; înălțimea fragmentului păstrat: 5,2 cm; grosimea peretelui: 1,5/1 cm (Fig. 4/7).

II. Materiale din strat

11. Fragment de pântec de la o oală cu striuri verticale, din pastă grafitată, lucrată la roata rapidă; (descoperit în secțiunea III/1987, caroul 3, ca. -0,50 cm); lățime: 6,6 cm; înălțime: 5 cm; grosime: 0,8 cm (Fig. 3/4).

12. Fragment de pântec de la o oală cu striuri verticale, din pastă grafitată, lucrată la roata rapidă; o parte a suprafeței exterioare nu a fost ornamentată – fragmentul provine probabil de la baza gâtului recipientului; (descoperit în secțiunea III/1987, caroul 3, ca. -0,50 cm); lățime: 3,8 cm; înălțime: 3,5 cm; grosime: 0,9 cm (Fig. 3/5).

13. Fragment de pântec de la o oală borcan prevăzută cu apucătoare și impresiuni efectuate cu degetul, din pastă brun-cenușie (descoperit în campania 1993, *passim*); diametrul inițial al pântecului nu poate fi determinat cu precizie; înălțime: 7 cm; lățime: 5 cm; grosime: 1 cm; grosime perete + apucătoare: 2,3 cm (Fig. 3/6).

14. Fragment de buză de castron (bol?) lucrat la roată rapidă, din pastă cenușie; buză îngroșată și umăr rotunjit; diametrul inițial nu poate fi determinat; înălțime: 3,5 cm; lățime: 4,5 cm; grosimea peretelui: 0,5 cm; grosimea buzei: 1,2 cm (Fig. 3/7).

ANEXA 2. SITURILE CU DESCOPERIRI LA TÈNE DIN ÎMPREJURIMILE SIGHIȘOAREI

1. Albești (sat, com. Albești, jud. Mureș; fost Firehaz; germ. Weisskirch; mag. Feheregyháza)

1A. Sit necunoscut de pe teritoriul satului; descoperire întâmplătoare (1936); tezaur monetar cu denari republicani; lit.: Chișescu 1981, p. 93, nr. 1.

1B. *Lângă Școala Veche* (terasa înaltă din spatele școlii vechi din sat); ceramică cenușie lucrată la roată (opt fragmente de fructieră) și brună lucrată cu mâna (probabil fragmente de oale-borcan); piese menționate, neilustrate, din contexte necunoscute; în „Colecția Amlacher”; lit.: Baltag, Amlacher 1987–1988, p. 98–99, nr. 2.b.

1C. *Sub Cetățea* – Terasa A; groapă cu resturi umane, o locuință certă, alta incertă, materiale ceramice și metalice din strat; lit.: Spânu 2014 (cu literatura mai veche).

²² Spânu 2014, p. 110–116, fig. 4/3, 5/1–3, 6/6, 8–9.

²³ Cercetări George Baltag (1989–1992, 2005–2006) și Daniel Spânu (2005–2006). Rezultatele săpăturilor sunt în curs de valorificare.

²⁴ Baltag, Amlacher 1987–1988, p. 98–99, nr. 2.b.

²⁵ Soroceanu et alii 1977, p. 58, s.v. *Boiu/c*.

²⁶ Andrițoiu, Rustoiu 1997, p. 75.

²⁷ Mitrofan, Moldovan 1968, p. 100, notele 7–9.

²⁸ Baltag, Amlacher 1994, p. 186, nr. 26.

1D. *Sub Cetățea* – Terasa B; cercetări sistematice G. Baltag (1989) și preventive D. Spănu (2005–2006); două locuințe și câteva gropi cu materiale ceramice de epocă târzie La Tène; menționi, material inedit; lit.: Baltag 2000, p. 204.

2. Boiu (sat, com. Albești, jud. Mureș; germ. Grossbun/Grossfreudendorf; mag. Bún/Nagybún)

2A. *Fața Mică*; descoperiri întâmplătoare; o fructieră și fragmente ceramice cu caracter neprecizat; piese menționate, parțial ilustrate, contexte necunoscute; lit.: Soroceanu *et alii* 1977, 58 s.v. *Boiu/c*.

3. Criș (sat, com. Daneș, jud. Mureș; fost Crișd; germ. Kreisich; mag. Keresd)

3A. *Valea Ciorănelului*; din descoperiri întâmplătoare; contexte necunoscute; fructieră cenușie lucrată la roată, alte câteva fragmente ceramice cu caracter neprecizat și un fluier din os (dată ipotetică în perioada La Tène târzie); piese menționate, parțial ilustrate; în „Colecția Amlacher”; lit.: Soroceanu *et alii* 1977, p. 58, pl. XXI/7; Baltag, Amlacher 1987–1988, p. 101–102, nr. 6, pl. IX, 7–8.

4. Hetiur (sat, com. suburbană a mun. Sighișoara, jud. Mureș; germ. Marienburg; mag. Hetúr)

4A. Pe drumul către *Pipea* (în șanțul drumului); descoperire întâmplătoare (1858); brățară spiralică din argint; lit.: Spănu 2012, p. 227, nr. 59A, pl. 61 (cu literatura mai veche).

4B. Sit necunoscut de pe teritoriul satului; descoperire întâmplătoare (1865); tezaur compus din două fibule, un colan și o verigă; lit. Spănu 2012, p. 227, nr. 59B, pl. 62 (cu literatura mai veche).

5. Sighișoara (oraș, municipiu, jud. Mureș; germ. Schässburg, mag. Segesvár)

5A. *Dealul Wietenberg/Dealul Turcului*; cercetări sistematice; așezare de tip *oppidum* (ansamblul 5.A.1) și câmp de gropi (ansamblul 5.A.2); contexte și materiale în mare parte descrise și ilustrate; lit.: Horedt, Seraphin 1971; Rustoiu *et alii* 1993; Andrițoiu, Rustoiu 1997.

5B. *Podmoale*; cercetări sistematice; o locuință, gropi și materiale ceramic în strat de epocă târzie La Tène identificate sub nivelul de amenajare romană a castrului, în partea de V a acestuia; materiale menționate, neilustrate; lit.: Mitrofan, Moldovan 1968, p. 100, notele 7–9.

5C. *Wiesenberg*; denar republican descoperit întâmplător la o dată necunoscută; context neprecizat; lit.: Chirilă *et alii* 1972, p. 11, nr. 93.

5D. *Dealul Viilor*; cercetări sistematice; nu au fost identificate locuințe sau gropi, ci numai materiale ceramice La Tène în strat; lit.: contribuția de față.

5E. *Valea Dracului*; cercetare sistematică; groapă cu resturile umane a trei indivizi și o locuință parțial cercetată; materiale ceramice de epocă La Tène târzie; piese menționate, neilustrate; Andrițoiu, Rustoiu 1997, p. 75; informații suplimentare I. Pascu.

5F. *Valea Cânepii*; fragmente ceramice „dacice” din contexte necunoscute; piese menționate, neilustrate; lit.: Baltag, Amlacher 1994, 184 (voce nenumărată).

5G. *Pârâul Herțes*; contexte necunoscute (situl suprapus de construcții moderne); fragmente ceramice de epocă târzie La Tène; în „Colecția Mureșan”; materiale menționate și parțial ilustrate; lit.: Soroceanu *et alii* 1977, p. 61, pl. XIII.

6. Stejăreni (sat, com. Daneș; fost Beșa, germ. Beschendorf, mag. Bese)

6A. *Pârâul Sasului* (lângă *Cabana vânătorului*, malul drept al pârâului); descoperiri întâmplătoare; din contexte necunoscute provin fragmente de vase ceramice de epocă La Tène târzie, din pastă cenușie și roșie, lucrate la roată și cu mâna: fructiere, câni, vase-borcan cu brăie alveolate; materiale menționate, neilustrate; lit.: Baltag, Amlacher 1994, p. 186, nr. 26.

7. Șaeș (sat, com. Apold, jud. Mureș; germ. Schaas, mag. Segesd)

7A. Sit neprecizat; descoperire întâmplătoare pe teritoriul satului (achiziționată în 1891); tezaur compus din cinci fibule, un lanț fragmentar și o brățară cu pandantiv, toate de argint; lit. Spănu 2012, p. 245, nr. 114, pl. 139–140 (cu literatura mai veche).

BIBLIOGRAFIE

- Andrițoiu, Rustoiu 1997 – I. Andrițoiu, A. Rustoiu, *Sighișoara-Wietenberg. Descoperiri preistorice și așezarea dacică*, București, 1997.
- Baltag 2000 – G. Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, București, 2000.
- Baltag, Amlacher 1987–1988 – G. Baltag, E. Amlacher, *Contribuții la problema continuității în zona Tîrnavei*, AIIA Cluj 28, 1987–1988, p. 97–138.
- Baltag, Amlacher 1994 – G. Baltag, E. Amlacher, *Noi contribuții la repertoriul arheologic al zonei Tîrnava Mare*, Marisia 23–24, 1994, p. 171–193.
- Beldiman 1990 – C. Beldiman, *Piepteni din a doua epocă a fierului descoperiți în estul Transilvaniei*, SCIVA 41, 1990, p. 111–113.
- Boroneanț, Davidescu 1968 – V. Boroneanț, M. Davidescu, *Două bordeie dacice în Schela Cladovei - Turnu Severin*, Apulum 7/1, 1968, p. 253–260.
- Bujna, Romsauer 1983 – J. Bujna, P. Romsauer, *Späthallstatt und frühlatènezeitliches Gräberfeld in Bučany*, SlovArch 31, 1983, p. 277–322.
- Chirilă *et alii* 1972 – E. Chirilă, N. Gudea, G. Moldovan, *Münzen aus der Sammlung des Museums der Stadt Sighișoara*, Sighișoara, 1972.
- Chițescu 1981 – M. Chițescu, *Numismatic Aspects of the History of the Dacian State: the Roman Republican Coinage in Dacia and Geta-Dacian Coins of Roman Type*, BAR IntSer 112, Oxford, 1981.
- Crișan 1955 – I. H. Crișan, *Ceașca dacică. Contribuție la cunoașterea culturii materiale și a istoriei dacilor*, Studii și Cercetări Științifice III, 3–4, anul VI, 1955, p. 127–157.
- Crișan 1968 – I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1968 (rezumatul tezei de doctorat).
- Crișan 1969 – I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică, cu specială privind la Transilvania*, București, 1969.
- Harhoiu, Baltag 2006 – R. Harhoiu, Gh. Baltag, *Sighișoara - „Dealul Viilor”. Monografie arheologică*, vol. I, Cluj-Napoca, 2006.
- Harhoiu, Baltag 2007 – R. Harhoiu, Gh. Baltag, *Sighișoara - „Dealul Viilor”. Monografie arheologică*, vol. II, Cluj-Napoca, 2007.
- Harhoiu, Ioniță 2008 – R. Harhoiu, A. Ioniță, *Cercetări arheologice la Sighișoara „Dealul Viilor”, punctul „Necropolă”. Un tezaur monetar din secolul al XII-lea*, în: D. Țeicu, I. Căndea (ed.), *Români în Europa medievală (între Orientul bizantin și Occidentul latin). Studii în onoarea profesorului Victor Spinei*, Brăila, 2008, p. 199–223.
- Horedt, Seraphin 1971 – K. Horedt, C. Seraphin, *Die prähistorische Ansiedlung auf dem Wietenberg bei Sighișoara-Schässburg*, Bonn, 1971.
- Ganciu 2001–2002 – A. Ganciu, *Piepteni de corn și os din secolele IV a.Chr. – I. p.Chr. de la Dunărea de Jos*, SCIVA 52–53, 2001–2002 (2004), p. 53–82.
- Găti 2014 – C. Găti, *On the Crossroads of Cultures. Cultural and trade connexions of the site of Szajak in South Transdanubia in the sixth-fourth centuries BC*, în: S. Berecki (ed.), *Iron Age crafts and craftsmen in the Carpathian Basin*, Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 10–13 October 2013, Târgu Mureș, 2014, p. 115–138.
- Mitrofan, Moldovan 1968 – I. Mitrofan, G. Moldovan, *Castrul roman de la Sighișoara*, ActaMN 5, 1968, p. 99–109.
- Moscalu 1983 – E. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, București 1983.
- Rieckhoff 2007 – S. Rieckhoff, *Wo sind sie geblieben? – Zur archäologischen Evidenz der Kelten in Süddeutschland im 1. Jahrhundert v. Chr.*, în: H. Birkhan (ed.), *Kelten-Einfälle an der Donau, Akten des Vierten Symposiums deutschsprachiger Keltologinnen und Keltologen. Philosophische-Historische-Archäologische Evidenzen. Konrad Spindler (1939–2005) zum Gedankens (Linz/Donau, 17. – 21. Juli 2005)*, Wien, 2007, p. 409–440.
- Rustoiu 1993 – A. Rustoiu, *Observații privind ceramica cu grafit în pastă din România*, Th-D 14, 1993, p. 131–142.
- Rustoiu *et alii* 1993 – A. Rustoiu, A. Comșa, C. Lisovschi-Cheleşanu, *Practici funerare în așezarea dacică de la Sighișoara-Wietenberg*, EphemNap 3, 1993, p. 81–94.

- Soroceanu *et alii* 1977 – T. Soroceanu, G. Lazarovici, E. Amlacher, M. Mureșean, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Mureș, Marisia 7*, 1977, p. 57–65.
- Spânu 2012 – D. Spânu, *Tezaurile dacice. Creația în metale prețioase din Dacia preromană*, București, 2012.
- Spânu 2014 – D. Spânu, *Vestigii târzii La Tène de la Albești (MS) – „Sub Cetățea” – Terasa A: informații recuperate și semnificațiile lor*, în: D. Măndescu (ed.), *Influențe, contacte și schimburi culturale între civilizațiile spațiului carpato-dunărean, din preistorie până în Antichitate. Lucrările colochiului național desfășurat la Cumpăna, 2–4 octombrie 2013*, Pitești, 2014 (2015), p. 105–124.
- Spânu, Gáll 2016 – D. Spânu, E. Gáll, *Cuptorul de olar din secolul al VIII-lea de la Sighișoara „Dealul Viilor”*, MCA 12, 2016, p. 177–203.
- Venclová *et alii* 2013 – N. Venclová, P. Drda, J. Michálek, J. Militký, V. Salač, P. Sankot, V. Vokolek, *The Late Iron Age – the La Tène Period*, în: L. Jiráň, N. Venclová (eds.), *The Prehistory of Bohemia 6*, Praha, 2013.
- Waldhauser 1992 – J. Waldhauser, *Keltische Distributionssysteme von graphittonkeramik und die Ausbeutung der Graphitlagerstätten während der Fortgeschrittenen Latènezeit*, ArchKorr 22, 3, 1992, p. 377–392.

ABRÉVIATIONS / ABBREVIATIONS / ABREVIERI

- AA – Archäologischer Anzeiger. Deutsches Archäologisches Institut, Darmstadt, München, Tübingen–Berlin
Acta MN – Acta Musei Napocensis Cluj-Napoca
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Zalău
AJA – American Journal of Archaeology, Boston
Altertum – Das Altertum, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin Sektion für Altertumswissenschaft
Akademie der Wissenschaften der DDR Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie, Berlin
AnB – Analele Banatului, Muzeul Banatului, Timișoara
Antiquity – Antiquity. A Review of World Archaeology, Durham, UK
ArchBulg – Archaeologia Bulgarica, Sofia
AIGR – Anuarul Institutului Geologic al României, București
AIIA Cluj – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj-Napoca
AM – Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung
Apulum – Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
ArchKorr – Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
Argesis – Argesis. Muzeul Județean Argeș. Pitești
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași
BA – Biblioteca de Arheologie, București
BAI – Bibliotheca Archaeologica Iassiensis, Iași
BARIntSer – British Archaeological Reports. International Series, Oxford
BCȘS – Buletinul Cercurilor Științifice Studentești. Arheologie – Istorie – Muzeologie, Alba-Iulia
BICS – Bulletin of the Institute of Classical Studies of the University of London, London
Bjb – Bonner Jahrbücher des Rheinischen Landesmuseums in Bonn, Bonn
BMA – Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, Piatra-Neamț
BMJT – Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Alexandria
BMMN – Buletinul Muzeului Militar Național, București
BMTA Giurgiu – Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”, Giurgiu
BPS – Baltic-Pontic Studies, Poznań
Britannia – Britannia. A Journal of Roman-British and Kindred Studies. Society for the Promotion of Roman Studies, Cambridge
BSA – British School at Athens, Athens
BSPF – Bulletin de la Société Préhistorique Française, Paris
CA – Cercetări Arheologice, București
Carpica – Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, Bacău
Carst – Cercetare, explorare, Actualitatea speo, Recenzii, editorial, Știință, Tehnică, Cluj-Napoca
CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
CCDJ – Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CEFR – Collection de l'École Française de Rome
CercIst – Cercetări Istorice, Iași
Dacia – Dacia (Nouvelle Série). Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Académie Roumaine. Institut d'archéologie « V. Pârvan », Bucarest
Documenta Praehistorica – Documenta Praehistorica, University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Archaeology
EphemNap – Ephemeris Napocensis. Academia Română, Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
ERAUL – Études et Recherches archéologiques de l'Université de Liège
ÉtThas – Études thasiennes, École Française d'Athènes, Athènes-Paris
EurAnt – Eurasia Antiqua. Deutsche Archäologisches Institut, Berlin
GodišnikSofia – Godišnik na Sofijaskija Universitet „Sv. Kliment Ochridski”, Istoriceskij fakultet, Sofia
Hesperia – Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens, Cambridge
IFAO – Institut français d'archéologie orientale, le Caire
JAS – Journal of Archaeological Science

Kernos – Revue internationale et pluridisciplinaire de religion grecque antique, Liège
Marisia – Marisia. Studii și materiale. Arheologie – Istorie – Etnografie, Târgu Mureș
MemAnt – Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MCA – Materiale și Cercetări Arheologice, București
OLBA – Mersin University Publications of the Research Center of Cilician Archaeology, Mersin, Turkey
Paléo – Paléo. Revue d'Archéologie Préhistorique, Les Eyzies, France
Peuce – Peuce, Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea
Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța
Quartär – International Yearbook for Ice Age and Stone Age Research
RCRFAcra– Rei Cretariae Romanae Fautorum
RE – Realenzyklopädie: Paulys realenzyklopädie der klassischen Altertumswissenschafts, Stuttgart, 1893
RI – Revista Istorică. Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
RESEE – Revue des Études Sud-Est Européennes. Academia Română, Institutul de Studii Sud-Est Europeene, București
RevBistr – Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, Bistrița
SAA – Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SlovArch – Slovenská Archeológia, Nitra
SMMIM – Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară, București
SP – Studii de Preistorie, București
Suceava – Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei, Suceava
Th-D – Thraco-Dacica, București
Transylvanian Review – Transylvanian Review. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca
Tyragetia – Tyragetia. Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Chișinău
VT – Vetus Testamentum